

ВЪЗМОЖНИ ЛИ СА Р/ЕВОЛЮЦИИТЕ?

(„ПОЗНАНИЕ И ТРАНСХУМАНИТАРНА Р/ЕВОЛЮЦИЯ“)

РЕЦЕНЗИЯ¹

Александра Антонова

Институт за литература, БАН (България)

ARE R/EVOLUTIONS POSSIBLE?

(KNOWLEDGE AND TRANSHUMANITARIAN R/EVOLUTION)

Alexandra Antonova

Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)

alexandra.a.antonova@gmail.com

Сборникът „Познание и трансхуманитарна р/еволюция“² е важно явление в литературния ни живот, защото успява да сговори литературоведски и природонаучни текстове, предлагайки синкретичен модел на говорене за човека. Със своя интердисциплинарен характер книгата се включва в актуалната литературоведска тенденция на реконструиране или създаване на близости между повече или по-малко отдалечени (условно и привидно) области на знанието.

Изследванията в сборника са обединени около общ философски проблем – трансхуманизма – едно от най-мощните и продуктивни интелектуални течения днес. Интригуваща визия за човека и неговите свръхчовешки възможности, трансхуманизмът е разгледан във впечатляващо многообразие от гледни точки и интерпретации, уловен е в различни посоки – в антични и съвременни научни и художествени съчинения, във фундаменталните философски теми за въображението и познанието, за фикцията и реалността, за демиургичните и етични възможности в „коригирането“ на човека.

По същество отхвърлил идеята за граници – физически, психически, интелектуални, трансхуманизмът носи променливата представа на човека за себе си, носи копнежа на човека да провиди бъдещето си, носи копнежа по безсмъртие. Авторефлексията изкушава с

---

¹ Poznanie i transhumanitarna r/evolucia. Sustaviteli i redaktori Elena Borisova, Nikolaj Genov, Reni Jankova. Sofia: IC „Boian Penev“ – Institut za literatura – BAS, 2021 [Познание и трансхуманитарна р/еволюция. Съставители и редактори Елена Борисова, Николай Генов, Рени Янкова. София: ИЦ „Боян Пенев“ – Институт за литература – БАН, 2021].

демиургичните представи за автотомоделирането и държи съзнанието будно не само за познание, но и за смисъла на познанието, за неговите създаващи възможности и етическите им отражения, които тласкат трансхуманизма между безусловната вяра и скептичното безверие. Текстове ни карат да се замислим върху това, как познанието често се управлява от крайните емоционални нагласи вместо от разума. Нещо повече – те излагат смелата идея, че събитията в човешката история се движат от сблъсъците между страха и вярата, и поставят въпроса за това, възможно ли е за човека да излезе от простотата на бинарното мислене „за“ и „против“. И тук е една от целите на книгата – да предложи „по-фини настройки на фокуса“, както съставителите посочват в предговора, да събере и изложи множество pro и contra, нюансирайки възприятието на трансхуманизма, насочвайки към рационално балансиран подход в схващането му.

Понятието за познание е оригинално разработено в различни перспективи – в отношението му към въображението, отхвърляно и приемано като мисловен и логически продукт (Рени Янкова), чрез феномена на сетивното знание като „знание поначало“, моделиращо и автотомоделиращо се (Силвия Борисова). Трансхуманизмът е интерпретиран чрез визията за хибридно човешко същество, съчетало човека и създаденото от него, чрез философското осмисляне на андроида като Другия, като алтер-Аза (Наталия Кринитска). Концептът за култивирания човек се разгръща чрез редополагането на изследвания върху изкуствения интелект (Венцеслав Шолце), върху генетичните и фармацевтични опити и медикации (Любослава Костова, Наталия Христова). Трансхуманизмът става осъществима представа в творбите на футурофантастиката и киберпънка, в които приближаването между човека и човекоподобните киборги и андроиди реализира идеята за приближаване на кибер- и невросистемите и поставя въпроса за границата между човешкото и нечовешкото (Деян Айдачич). Понятията постхуманизъм и трансхуманизъм работят в опитите за подобряване на човешкото тяло в различни митове и култури (Bogdan Trocha), в представата за копиране на човешко съзнание извън тялото у Яцек Дукай (Деян Айдачич), в художествената представа за отделянето на съзнанието (мозъка) от тялото у Александър Беляев (Емилия Алексиева). Понятието за реалност е проблематизирано в представите за виртуалната реалност, за генерирането на илюзии, което импровизира върху отношението машина – душа – материя (Николай Генов). Разместването на границите между телесно и духовно, разширяването на телесните изживявания е проучено и в теософски съчинения, за да се превърне в метафора на менталното и интелектуалното надрастване, надскачане на себе си.

Енциклопедия на трансхуманизма, сборникът не отминава и психологическия генезис на течението. Георги Герджиков го улавя в екзистенциалното безпокойство на човека, неоткрил смисъл на битието и загубил връзката си с Космоса, неспособен вече да

изживее древния мит. Социофилософският анализ на Румен Шивачев очертава психосоциалните основания на трансхуманизма чрез радикализиращите себепознанието на човека теории на Айнщайн, Фройд и Маркс: Айнщайновата теория на относителността е осмислена като хранителна среда на фройдизма с неговия (себе)аналитичен и материализиращ подход, който го сочи като една от идейните основи на предефиниращия трансхуманизъм. Моралният релативизъм също импулсира течението, като откъсва човека от вярата и морала на християнската култура и го обрича на усещане за космическа самота. Социалните проекции на трансхуманизма се отразяват и в представите за коригиращото се – самолекуващото се семейство и общество (Илияна Чалъкова). Новите дефиниции на човешкото повлияват и върху редица художествени явления, като появата на антигероя в романите на ХХ в., автоматичното асоциативно писане на сюрреалистите, марксистическия концепт за социалната (класовата) литература.

Важен принос на сборника – от текст в текст – е жанровото определяне на научната фантастика, на философските и психологическите импулси на фантастичния разказ, на научните му прозрения, на особеностите на сатиричното изображение, на пародията и алегорията като смислозадаващи в научнофантастичната проза. Текстът на Николай Тодоров запознава с произхода на жанра и дава негова кратка история, тръгвайки от белетристиката на руския авангардист Велимир Хлебников, за да открие връзка между научната фантастика и авангарда в изваждането на думите от обичайния им смисъл. Лингвистичната утопия на Хлебников, мечтата за универсална комуникация отвъд времето и пространството, преизграждащата се връзка между слово и смисъл, „нетехнологичният транслингвизъм“, който търси да актуализира кодовете на първичния израз, емблематизират на свой ред идеята за отместващия граници трансхуманизъм. Научнофантастичната проза се дефинира като философска в опитите си да обясни и преформулира човека и неговия пространствено-времеви свят, и то по един специфичен начин – свързвайки художественото слово и науката (така, както го прави и самият сборник). Наблюденията на Емилия Алексиева върху няколко романа на Александър Беляев добавят важни характеристики на жанра – негов патос е не свръхестественото, а фантазираното като възможно. Проблематизиран по този начин, научнофантастичният жанр демонстрира човешката фантазия като видоизменяща граници, задавайки нравствени, психологически, социални въпроси, амбивалирайки науката и нейния прогрес. Анализът на Кирил-Христовата драма „Откривателят“ доразвива наблюденията върху научнофантастичния свят, акцентирайки върху пародийните, алегоризиращите и сатиризиращите му изразни възможности, които поставят социални и политически проблеми. Текстът на Мариета Иванова-Гиргинова работи с пропускливите граници между религиозно и фолклорно, между сън и реалност, между

наука и магия, засяга смесването на научнофантастичния и приказния, митологичния наратив, както и употребата на изразни средства, характерни за декоративното изображение. Социалните приложения на жанра се определят както от научнопопуляризиращите му функции (Валентин Иванов), така в немалка степен именно от трансхуманистичните сценарии за постчовека с усилено тяло, обезсмъртен чрез копирането на съзнанието му в изкуствен приемник (Елена Борисова).

Многообразието на подходите към понятието „трансхуманизъм“ в сборника отразяват многообразието на самия човек. Нещо повече – предефинират го, преосмисляйки антропологични, социални, етически, психологически и философски концепции. Превръщат най-сетне трансхуманизма в метафора на разколебаните представи и предразсъдъци, на оспорените понятия.

Продукт на екип от млади учени, научният сборник е професионално издържан във всеки свой детайл – от коричния дизайн до графичното и библиографско оформление на текстовете и представянето на авторите, а самите библиографии към статиите са съставени от съвсем нови заглавия. Структуриран като природонаучен и философски подстъп към художественото слово, сборникът реализира самата механика на научнофантастичния жанр, в който научно и художествено създават взаимни смисли.